Gåtan som lösning
Ett bidrag till förståelsen av Rökstenens runinskrift

Av Bo Ralph

Den längsta existerande runinskriften finns på Rökstenen i Östergötland. Utforskningen av Rökstenen inleddes av Sophus Bugge på 1870-talet. En omfattande facklitteratur har uppstått, vari vitt skilda meningar redovisas. Det senaste halvseklet har en standardsyn etablerats; flertalet forskare som yttrar sig numera är överens om inskriftens utläsning och språkliga tolkning. Enligt den allmänna uppfattningen anspelar texten på nu sedan länge glömda myter och sägner. Textens djupare innebörd förblir därför svåråtkomlig. I detta bidrag drivs en tes om att texten består av verkliga gåtor. Det är således inte bara anspelningar i gåtfulla ordalag vi möter utan gåtor i den tekniska meningen: den bokstavliga lydelsen ger nycklar till underliggande betydelser. Paralleller presenteras till stöd för argumentationen. Genom att lösa gåtorna kan man nå en djupare förståelse, och Rökstenen kan infogas i en världsomspännande typ av enigmatisk litteratur. Principiellt bör gåtorna också kunna lösas, varvid gällande segmentering och läsning måste övervägas ånyo.

1 Tidigare tolkningar

När Sophus Bugge år 1878 publicerade sin läsning och tolkning av Rökstenen i Östergötland inledde han den vetenskapligt grundade utforskningen av denna märkliga runsten. Rökstenen bär den längsta genuina runinskrift som bevarats till vår tid. Som jämförelse har den mest utförliga danska, den på Glavendrupstenen på Fyn, en knappt hälften så lång inskrift. Den välkända norska Eggjastenens text uppgår till drygt en fjärdedel av Rökinskriftens längd, men då är flera av Eggjastenens runor omöjliga att urskilja. På Rökstenen finner man ungefär 750 runtecken som fortfarande kan identifieras. Ytterligare ett femtontal längs baksidans ena kant är skadade, vilket gör läsningen av detta parti mycket osäker. Annars är nästan alla runor tydligt huggna och därför lätta att identifiera. Den mäktiga stenens samtliga ytor ovan jord har använts för inskriften: de båda bredsidorna, de båda smalsidorna och den

lätt snedställda toppsidan. Förutom att texten är avfattad i normal runskrift (utförd med kortkvistrunor), som säkerligen ganska få i samtidens lokalbefolkning kunde läsa, används flera olika slags chiffer, som tilltar i komplexitet ju längre texten framskrider.

Redan textens ovanligt tilltagna längd gör stenen central som potentiell källa till kunskap om det forntida nordiska språk som en gång användes i sydöstra Skandinavien. Mycket riktigt möter man också i den språkvetenskapliga litteraturen ofta hänvisningar till språkformer på Rökstenen, såsom den ännu osynkoperade singulara nominativformen *garuʀ* adj. 'färdig', 'beredd' (fvn. *gǫrr*), ackusativformen *sunu* (av **sunuʀ* m. 'son'; fvn. *sonr*) och presensformen *sitiʀ* (av *sitia* 'sitta'; fvn. *sitr*). Förutsättningen för att Rökstenens text skall kunna åberopas i olika sammanhang är emellertid att vi har den under kontroll, dvs. att den är tolkad. Om texten till stora delar är obegriplig reduceras givetvis dess värde betydligt.

Hur är det då med förståelsen? Är Rökstenen verkligen tolkad? Stenen är omtalad sedan början av 1600-talet, men någon tradition om vad den utsäger har inte bevarats från tiden före det att den vetenskapliga behandlingen vidtog. Rökstenen undersöktes alltså ordentligt först under andra hälften av 1800-talet, sedan den år 1862 framtagits ur väggen till den då ganska nybyggda kyrkans vapenhus. Röks gamla 1100-talskyrka revs 1843 tillsammans med en medeltida kyrkobod, i vars mur stenen hade varit infogad, liggande med framsidan utåt. Under 1800-talets sista decennier och första hälften av 1900-talet ägnades stenen stor uppmärksamhet både i Sverige och internationellt. Sedan ungefär ett halvsekel har en standarduppfattning om vad den i stora drag handlar om varit rådande.

Med sin analys från 1958 ville Elias Wessén enligt egen utsago mest blåsa nytt liv i en diskussion, som tidvis hade varit livlig, men som han då fann stillastående. Ironiskt nog kom hans bidrag i kraft av hans egen auktoritet att mer eller mindre låsa fast forskningsläget och bilda ett stadigt fundament för en etablerad mening. Man kan med visst fog påstå att det nu finns en "officiell" ståndpunkt i Rökstensfrågan. Innebörden i den standardsyn som sålunda varit gängse sedan Wesséns epokgörande lilla monografi (Wessén 1958) framgår av exempelvis den presentation som Runverket publicerat genom den dåvarande chefens, Helmer Gustavsons, försorg (Gustavson 1991) samt av den utställning som ordnats alldeles i anslutning till stenen, till hjälp för turister och andra intresserade. Där kan man bland annat läsa: "Den vanligaste uppfattningen är att Varin [dvs. stenens beställare och kanske också dess ristare] för att hedra sin son Vämod anspelar på ett antal sägner och myter som var kända på 800-talet [stenens förutsatta tillkomsttid] och i några fall kan ha haft anknytning till Varins ätt" (Gustavson 1991: 24).

Standardsynen reflekteras också i exempelvis artikeln "Rökstenen" i den svenska *Nationalencyklopedin*, som publicerades under 1990-talet. Där uppges exempelvis (sextonde bandet, 1995): "Om runornas läsning och de enskilda ordens tolkning råder enighet (med undantag för detaljer), men textens sammanhang och inskriftens syfte är alltjämt föremål för diskussion." Det som sägs i *Nationalencyklopedin* (lik-

nande hos Gustavson 1991) kan något tillspetsat sammanfattas som en paradox: alla är överens om vad det står på Rökstenen, men man begriper inget ändå. Eftersom vi i grunden står frågande inför texten när det gäller så mycket, borde man egentligen medge att den är otolkad. En sådan åsikt har också Ottar Grønvik formulerat (1983: 102):

> Men til tross for denne store forskningsinnsats, og til tross for at store deler av innskriften synes språklig klar, må den fremdeles regnes som utolket; for det er fremdeles uklart hvorfor den er skrevet og hva som er dens egentlige budskap.

Grønvik tar denna slutsats som utgångspunkt för en omtolkning, som han successivt utarbetat och publicerat under en lång tid (fylligast i Grønvik 1983 och 2003). Trots hans och andras insatser tycks standardsynen inte ha rubbats i någon nämnvärd grad (se ännu Palm 2004: 25–39 och Strid 2004). Den etablerade tolkningen av Rökstenen tycks verkligen ha uppnått "klassisk" status. Rökstenens ställning som unikt språkligt, kulturhistoriskt, kanske religiöst eller allmänhistoriskt originaldokument gör det emellertid angeläget att vi utvinner mesta möjliga information ur inskriften. Det kan vi naturligtvis bara göra om vi förstår den någorlunda väl. Därför kan vi inte slå oss till ro med att försöka dra slutsatser av den standardtolkning som nu föreligger, eftersom den tycks erbjuda en oframkomlig väg. Vi måste söka alternativa lösningar.

2 Standardsynen

En av de forskare som tätast återkommit till Rökstensproblematiken på senare år är Gun Widmark (t.ex. 1993, 1997, 2001). Hon urskiljer tre olika nivåer som en runtolkning kan ligga på. För det första har vi själva identifikationen av runtecknen, segmenteringen i ord samt inskriftens allmänna läsordning. För det andra räknar hon med den sammantagna betydelse som läsningen av runorna resulterar i. På en tredje nivå vill hon uppnå en överordnad förståelse: "Den översta tolkningsnivån blir att placera in inskriften i ett rimligt sociokulturellt sammanhang" (Widmark 1997: 165). Det är på den sista nivån hon själv huvudsakligen rör sig; någon nytolkning i mera strikt språkligt hänseende blir det knappast fråga om. Detta betyder också att hon accepterar standardsynen som utgångspunkt för sina egna resonemang.

Widmarks nivåindelning är visserligen inte tvingande, men den kan bilda bakgrund till några iakttagelser. Som Widmark själv påpekar var det länge sedan som den första nivån tilldrog sig huvudintresset. Diskussionen har huvudsakligen gällt tolkning på de "övre" nivåerna. Uppenbarligen övervägs sällan möjligheten att föra tolkningen av Rökstenen vidare genom att utläsa ny språklig information ur själva teckensträngen (Grønviks analyser utgör ett viktigt undantag). Påfallande är också att kommentatorerna gärna rör sig fritt mellan de olika tolkningsnivåerna, vilket kan betraktas som ometodiskt. Så kan en mer sannolik teckenidentifikation få stå till-

baka för en mindre säker, eftersom man på det sättet uppnår en bättre mening. (Hur troligt är det exempelvis att det står *niðʀ* – eller eventuellt *niðiʀ* – på stenens baksida?) En preposition som motsvarar fsv. *a*, fvn. *á* tillåts växla mellan formerna *ã* och *ãn*, och när det sägs att tjugo kungar satt på Själland i fyra vintrar, utläses teckenföljden **uintur** som ackusativ pluralis av en äldre släkting till ordet *vinter*. Widmark ser textens extrema svårighetsgrad som orsaken till detta beteende. Den har lett till att man hela tiden sammanväger iakttagelser på de olika nivåerna för att få en någorlunda acceptabel helhetstolkning. Med tanke på att vår förståelse av texten ändå är så bristfällig får de antydda metodologiska invändningarna anses vara särskilt betänkliga.

För att bringa forskningen kring Rökstenen ur sin nuvarande relativa stagnation skulle en ny intensiv och förutsättningslös granskning på alla tänkbara nivåer (betydligt fler än Widmarks tre) behövas. Den kan inte genomföras här, bland annat av utrymmesskäl, men några exempel på vad den skulle kunna leda till skall presenteras i det följande. Först krävs det då en kort summering av den standardsyn som här utmanas. Den version som Runverket hävdar (Gustavson 1991: 21–23) återges här nedan, på några punkter kompletterad med Wesséns originalversion; stenens radindelning följs:

1. **aft uamuþ stãnta runaʀ þaʀ •**
   Aft Vœmoð standa runaʀ þaʀ •
   Till minne av Vämod står dessa runor.

2. **[i]n uarin faþi faþiʀ aft faikiãn sunu**
   En Varin faði, faðiʀ, aft fœigian sunu.
   Men Varin skrev dem, fadern, till minne av den döde sonen.

3. **sakum ukmini þat huariaʀ ualraubaʀ uaʀin tuaʀ**
   Sagum ungmœnni þat, hwœriaʀ valraubaʀ vaʀin twaʀ
   Jag säger de unga det, vilka de två stridsbyten var

4. **þaʀ suaþ tualf sinum uaʀin [n]umnaʀ [a]t ualraubu**
   þaʀ swað twalf sinnum vaʀin numnaʀ at valraubu
   som tolv gånger blev tagna som krigsbyte,

5. **baþaʀ sãmãn ã umisum [m]ãnum • þat sakum ãna**
   baðaʀ saman a ymissum mannum. Þat sagum anna-
   båda på en gång från man efter man. Det säger jag som det and-

6. **rt huaʀ fur niu altum ãn urþi fiaru**
   -rt, hwaʀ fyr niu aldum an yrði fiaru
   -ra vem som för nio släktled sedan miste livet

7. **miʀ hraiþkutum auk tu**
meðʀ Hrœiðgotum auk do
hos reidgoterna och han dog

8. **miʀ ãn ub sakaʀ**
meðʀ (h)ann um sakaʀ.
hos dem till följd av sin skuld.

9. **raiþ [þ]iaurikʀ hin þurmuþi siliʀ**
Reð Þiaurikʀ hinn þormoði, silliʀ
Då rådde Tjodrik den dristige, sjökrigarnas

10. **flutna strãntu hraiþmaraʀ sitiʀ nu karuʀ ã**
flotna, strandu Hrœiðmaraʀ. Sitiʀ nu garuʀ a
hövding över Reidhavets kust. Nu sitter han rustad på

11. **kuta sinum skialti ub fatlaþʀ skati marika**
gota sinum, skialdi umb-fatlaðʀ, skati Mœringa.
sin gotiska häst, med sköld över axeln, den främste av Märingar.

12. **þat sakum tualfta huar histʀ si ku**
Þat sagum twalfta, hwar hœstʀ se Gunn-
Det säger jag som det tolfte var Gunns häst

13. **naʀ itu [u]ituãki ãn kunukaʀ tuaiʀ tikiʀ sua**
-naʀ ætu vættvangi an, kunungaʀ twaiʀ tigiʀ swa-
ser föda på slagfältet, där tjugo konungar

14. **þ ã likia • þat sakum þritaunta huariʀ t**
-ð a liggia. Þat sagum þrettaunda, hwariʀ t-
ligger. Det säger jag såsom det trettonde, vilka

15. **uaiʀ tikiʀ kunukaʀ satin [a]t siulunti fia**
-waiʀ tigiʀ kunungaʀ satin at Siolundi fia-
tjugo konungar satt på Själland under fyra

16. **kura uintur at fiakurum nabnum burn**
gura vintur at fiagurum nabnum burn-
vintrar, med fyra namn, född-

17. **iʀ fiakurum bruþrum • ualkaʀ fim raþulfs [s]u**
-iʀ fiagurum brøðrum. Valkar fimm, Raðulfs sy-
-a åt fyra bröder. Fem med namnet Valke, Rådulfs sö-

18. **niʀ hraiþulfaʀ fim rukulfs [s]uniʀ hãislaʀ fim haruþ**
-niʀ, Hræiðulfaʀ fimm, Rugulfs syniʀ, Haislaʀ fimm, Haruð-
-ner, fem Reidulf, Rugulfs söner, fem Haisl, Hord-

19. **s [s]uniʀ kunmuntaʀ fim bi[a]rnaʀ suniʀ •**
-s syniʀ, Gunnmundaʀ fimm, Biarnaʀ syniʀ.
-s söner, fem Gunnmund, Björns söner.

20. **nu [u]km - - - m - - alu - - ki ainhuaʀ -þ … þ … ftiʀ fra**
Nu ungmæ- … m … allu … -gi æinhwaʀ -þ … þ … -ftiʀ fra.
Nu för de unga säger fullständigt envar (?) … eftersporde (?).

21. **sagwm ogmeni þad hoaʀ igold**
Sagum ungmænni þat, hwaʀ Ingold-
Jag säger de unga det, vem av Ingvalds-

[På rad 21–22 används en version av den 24-typiga runraden såsom ett slags chiffer.]

22. **[i]ga oaʀi goldin [a]d goãnaʀ hosli**
-inga vaʀi guldinn at kwanaʀ husli.
-ättlingarna som blev gäldad genom en hustrus offer.

23. **airfb frbnhn finb an tfãna [a]nu sakum ukmini uaim si burin [n]iþ**
Sagum ungmænni [*h*]*wæim se burinn nið-*
Jag säger de unga, åt vilken kämpe en ättling

[På rad 23–24 används bitvis förskjutningschiffer.]

24. **R trãki uilin is þat • rhfþ rhis knuã knat**
-ʀ drængi. Vilin is þat. Knyja knatt-
är född. Vilen är det. Han kunde krossa

25. **iatun uilin is þat • 2/2 n 2/3 i 1/1 t**
[*-i*] *iatun. Vilin is þat. Nit.*
en jätte. Vilen är det. Nit.

[I slutet av rad 25 används en typ av chiffer som kan utläsas “nit”.]

26. [**s**]**akum ukmini 3/3 þ 3/2 u 3/5 r**
Sagum ungmænni: þor.
Jag säger de unga: TOR

[Hela rad 26 återges som chiffer, inledningsvis kvistrunor, därefter en kombination av olika chiffer.]

27. **2/5 2/3 bi 3/2 2/3 a 3/2 2/4 ri** [På baksidans översta del samt
s i bi u i a u a ri toppsidan (r. 27–28) används en
Sibbi viavari för övrigt okänd typ av chiffer
Sibbe viets väktare som en variant till kvistrunor.]

28. **3/2 1/4 2/2 2/3 3/5 3/2 ᚦᚱ**
u l n i r u ᚦᚱ
ol nirøðʀ.
avlade nittioårig (en son).

På raderna 21–22 används en personligt utsmyckad version av den 24-typiga runraden som chiffer. Observera att de ortografiska principerna ändå följer den 16-typiga runradens. Det är alltså ingen genuin behärskning av den 24-typiga runradens skriftsystem som uppvisas. Vidare förekommer förskjutningschiffer på rad 23 samt efter ordskillnadstecknet på rad 24. Både chifferlydelsen och dess upplösning återges här ovan i fetstil. Slutet av rad 25 utformas som en variant av isrunachiffer. Härvid anges alltså ättens nummer i runraden jämte runans placering inom ätten. Även den kryptering som åstadkoms med hjälp av olika typer av kvistrunor i rad 26–28 följer i allt väsentligt samma princip. Egentligen är sekvensen [**s**]**akumukmini** på rad 26 återgiven med kvistrunor, medan fortsättningen (**ᚦur**) döljs bakom en kombination av kvistrunor och isrunachiffer.

Det skall understrykas att den version av stenens läsning och tolkning som just redovisats i allt väsentligt är den som återfinns hos Gustavson (1991). Med små avvikelser går den tillbaka på Wesséns ursprungliga tolkning (Wessén 1958) och den lätt modifierade version som blivit vida spridd genom Janssons handbok om runinskrifterna i Sverige (Jansson 1963).

3 Gåtans förklarande kraft

I några av de senare studierna över Rökstenen har författaren lämnat det traditionella induktiva arbetssättet och i stället försökt anlägga ett helhetsperspektiv. Detta gäller i synnerhet Lars Lönnroth (1977), som sätter in Rökstenen i en litteraturvetenskaplig ram, Margareta Westman (1981), som koncentrerar sig på Rökinskriften som sammanhängande text, samt Ottar Grønvik (1983, 2003), som målmedvetet applicerat en religionshistorisk grundsyn på en rad nordiska runinskrifter. Det är en svaghet hos de två förstnämnda undersökningarna, att de inte baseras på någon djupare analys av de filologiska förutsättningarna; man utgår helt enkelt från Wesséns tolkning utan några direkta förbehåll och bidrar på så vis till etableringen av en standardsyn, som alltmer framstår som den enda tänkbara. Detta hindrar inte att de nämnda bidragen innehåller intressanta aspekter. I själva verket är det förvånande att inte Lönnroths konsekventa och väl genomförda studie tilldragit sig mer uppmärksamhet. Han utgår från antagandet att Rökinskriften representerar en särskild litte-

rär genre, vad man i den norröna traditionen kallar "greppaminni", ett slags kortfattade gåtor, som får en närmast pedagogisk prägel.

Inspirerad av den uppbyggnad ett greppaminni har tycker sig Lönnroth urskilja en struktur hos Rökstenen, som innebär att inskriften skulle ha tre avdelningar, vardera i sin tur bestående av tre komponenter, nämligen två gåtor, som pekar mot samma svar, följda av själva svaret. Ett autentiskt greppaminni, sådant det illustreras av Lönnroth (se även Palm 2004: 39), består egentligen av fyra gåtor i svit, varefter de fyra svaren följer, i samma ordning som frågorna. Lönnroth leds också av denna litterära förankring av Rökstenen till ett antagande om att svaren har diktform, medan frågorna framställs på prosa. Att Rökristaren generellt eftersträvat bunden form har hävdats av i synnerhet Nils Åge Nielsen (1969). Bortsett från den regelrätta strof i fornyrðislag som redan omnämnts, och som inte kan förnekas, förefaller det emellertid alltför sökt att indela texten i strofer. Men här förekommer helt klart drag som är karakteristiska för diktning, såsom olika klangeffekter (allitteration etc.), medvetet eftersträvad rytm, kanske lek med ord och uttryck och annat. Detta framgår inte minst av den inledande åminnelseformeln (rad 1–2).

Ett problem bland många med Lönnroths analys är naturligtvis det faktum att greppaminni som diktform inte är känd förrän flera århundraden efter Rökstenens tillkomsttid (som i och för sig är mindre säker än vad som brukar uppges). Det som Lönnroth trycker på i sin argumentation är den angivna dikttypens gåtform. De frågor som ställs i den ganska svagt belagda greppaminni-diktningen är emellertid inte särskilt gåtliknande. Det är snarast kunskapsfrågor som formuleras, inte gåtor i verklig mening. På denna punkt tar Lönnroth inte konsekvenserna fullt ut av sitt eget uppslag. Han bygger upp en utförlig argumentation för att det rör sig om gåtor även på Rökstenen men tycks därmed mena ungefär detsamma som Wessén, när denne föreslår att "Varin har velat hedra sin sons minne genom att på hans gravvård erinra om en rad hjältesagor, förmodligen välkända för de samtida läsarna" (Wessén 1958: 78). Även Lönnroths gåtor blir således anspelningar på sagor och myter, till vilka Lönnroth försöker finna paralleller i den fornnordiska litteraturen. Genom dessa antydningar förlänas utsagan visserligen ett gåtfullt drag, men det blir inga gåtor i detta ords tekniska mening.

Som bekant är gåtor nämligen "stutte spørsmål, forma som biletlege omskrivingar av ting el. tilhøve som ikkje er nemnde" (*Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* V s.v. *Gåter*). När man velat finna sedan länge glömda men för samtiden välkända sagor och myter bakom Rökstenens formuleringar har man tagit fasta på textens gåtfullhet i den allmänna bemärkelsen. Om dessa formuleringar betraktas som verkliga gåtor krävs ett annat tillvägagångssätt – då måste gåtorna lösas på gåtans premisser. När Lönnroth och andra förknippar de krigsbyten som omtalas i Rökinskriftens text omedelbart efter åminnelseformeln med olika mer eller mindre välkända sagomotiv begår de ett grundläggande tankefel. Om vi här står inför en äkta gåta kan svaret gälla i stort sett vad som helst – utom just krigsbyten. Det finns en metaforisk likhet, någon form av associativ överensstämmelse

mellan gåtans krigsbyte och den åsyftade företeelsen, men några verkliga krigsbyten kan det inte röra sig om.

Den aktuella passagen lyder på följande vis:

sakumukminiþathuariaʀualraubaʀuaʀintuaʀ /
þaʀsuaþtualfsinumuaʀinumnaʀtualraubu /
baþaʀsãmãnãumisumãnum ·

Efter preliminär segmentering blir detta:

sakum (m)ukmini þat huariaʀ ualraubaʀ uaʀin tuaʀ /
þaʀ suaþ tualf sinum uaʀin [n]umnaʀ [a]t ualraubu /
baþaʀ sãmãn ã umisum [m]ãnum ·

Här markerar hakparenteser supplerade element, runda parenteser möjliga (men osäkra) supplerade element. I Runverkets översättning:

> 'Jag säger de unga det, vilka de två stridsbyten var som tolv gånger blev tagna som krigsbyte, båda på en gång från man efter man.'

Denna översättning förutsätter en sekvens **ukmini** och en utläsning av den som *ungmænni*, vilket skulle åsyfta 'de unga'. En annan möjlighet, som ofta prövats, är att läsa det avslutande **m** i föregående ord dubbelt, på ett sätt som förutsätts även längre fram i meningen. Denna sekvens anses då kunna uppfattas som *mogminni* 'folkminne' (Wessén 1958: 34–36) eller 'sonminne' (Widmark 1997, Palm 2004: 29). Läser man *ungmænni* skulle det vara fråga om en dativform: talaren meddelar de unga sitt budskap. Om man i stället läser *mogminni* får man tänka sig en ackusativform som syftar på själva meddelandet. Observera att ordet *at* liksom *in* i åminnelseformeln uttrycks genom återgivande av enbart konsonanten, en egenhet som återkommer på flera ställen i texten. Denna sekvens skulle sålunda ha följande lydelse:

> *Sagum ungmænni þat, hwæriaʀ valraubaʀ vaʀin twar þaʀ, swað twalf sinum vaʀin numnar at valraubu, baðaʀ saman a ymissum mannum.*

Man har tagit för givet att det första ordet, **sakum**, skall uppfattas som presens indikativ 1 person pluralis av ett verb som motsvarar fsv. *sæghia*, fvn. *segja*. Vanligen uppges det ha singular funktion: 'jag säger' (eventuellt en högtidlig användning av pluralform för singularis; jfr s.k. pluralis majestatis). Både de som läst **ukmini** och de som föredragit **mukmini** har stannat för **sakum** som en böjningsform av *sæghia*. Tydligen har man uppfattat formuleringar som *Segðu mér þat* i Alvíssmál och *Segðu þat iþ eina*, *Segðu þat annat* i Vafðrúðnismál som nära paralleller. (Eddan citeras genomgående efter Kuhns 5 uppl. av Neckels utgåva.) Dessa Eddadikter återger ju

också ett slags kunskapsenvig mellan en gud (Tor respektive Odin) och en annan varelse (en dvärg respektive en jätte), som har kännedom om sublima ting. Man kan också ha associerat till det upprepade *Ráðomc þér* i Loddfáfnismál (Hávamál str. 111–137). Grønvik sammanställer ju dessutom formen *ráðomc* med **sakumuk** och ser det senare som uppkommet ur *sagum+ek* (Grønvik 1983: 130).

Om Rökstenen sätts in i ett gåtsammanhang är det naturligt att anknyta till de i tid och rum ganska närliggande fornengelska gåtorna. Dessa bär visserligen ofta spår av den klostermiljö som de nedtecknats i och är så till vida helt olika Rökgåtorna, men deras karaktär kan variera. Det anglosaxiska England har efterlämnat en ganska rik gåtlitteratur, på både fornengelska och latin; vissa gåtor är kända på båda språken. En tidig förebild kan Aldhelms latinska gåtor ha utgjort. Aldhelm (639–709) betraktas som en av de första inhemska lärda, och hans genomtänkta samling som omfattar exakt hundra gåtor ligger mycket nära Symphosius senantika latinska, som över huvud taget starkt påverkat Västvärldens senare gåtdiktning (Pitman 1925). Den samling fornengelska gåtor som bevarats i manuskriptet Exeter Book (från 900-talet) har troligen också siktat till ett jämnt 100-tal, men några gåtor har gått förlorade och en del andra har förvanskats eller blivit ofullständiga genom skador på handskriften.

De fornengelska gåtorna bär påfallande ofta en språkdräkt som väl ansluter till den fornengelska heroiska diktningen. Intressant nog finns här också en gåta som handlar om krigsbyte. Exeterbokens gåta 27 (Williamson 1977: 85) har följande lydelse (med översättning efter Donoghue 2004: 120–121):

Ic wiht geseah	wundorlice
hornum bitweonum	huþe lædan,
lyftfæt leohtlic,	listum gegierwed,
huþe to þam ham	of þam heresiþe:
walde hyre on þære byrig	bur atimbran,
searwum asettan,	gif hit swa meahte.
Ða cwom wundorlicu wiht	ofer wealles hrof –
seo is eallum cuð	eorðbuendum –
ahredde þa þa huþe,	ond to ham bedraf
wreccan ofer willan;	gewat hyre west þonan
fæhþum feran;	forð onette.
Dust stonc to heofonum,	deaw feol on eorþan,
niht forð gewat.	Nænig siþþan
wera gewiste	þære wihte sið.

‘I saw a creature amazingly carrying booty between horns, a bright air-vessel skillfully adorned, [carrying] booty home from the war-expedition: she wished to build a cottage in the city, to set it up cunningly, if she could do it so. When a remarkable creature came over the wall’s roof – he is known to all earth’s inhabitants – he recap-

tured the booty and drove the fugitive home unwillingly; she went travelling west from the feud there; she hastened away. Dust rose to the heavens, dew fell on the earth, night went forth. Afterwards no man knew the creature's journey.'

Det är en allmän uppfattning att denna gåta handlar om månen som stjäl solens ljus men tvingas återlämna det. De himlakroppar det gäller är förmänskligade och framställs som två krigare i kamp med varandra.

Den anglosaxiska tidens lärda visste att månen lånade sitt ljus av solen. Här beskrivs alltså månen som den som för hem byte från ett krigståg men tvingas lämna tillbaka det. Bildspråket kommer slående nära Rökstenens formuleringar. Vilka var då de två krigsbyten som enligt Rökstenen blev tagna tolv gånger, alltid tillsammans? Gåtan kan mycket väl anspela på månårets tolv månader, då månen tolv gånger går igenom sin cykel och ömsom stjäl ljus från solen, ömsom åter blir berövad sitt lånade ljus av solen. Innehållsligt skulle texten omedelbart efter åminnelseformeln transponeras till ett kosmiskt plan, en kamp om ljuset, det livgivande. Ett kosmiskt anslag låter sig självklart förenas med en gravskrift. Rent språkligt kan man konstatera att teckensträngen **ã umisum mannum** troligen får en bättre översättning om man tänker sig att krigsbytet övergår ömsevis från man till man, dvs. från solen till månen och vice versa, inte "från man efter man" i en lång kedja av olika män, såsom man hittills föreställt sig.

En anknytning till de fornengelska gåtorna öppnar ytterligare perspektiv. Om man ser till deras språkliga struktur faller de huvudsakligen i tre kategorier. Ofta visar de en rent narrativ stil; situationen målas upp och läsaren/åhöraren förväntas spontant lösa gåtan. Sådan är nr 42 i Exeterboken (Williamson 1977: 96; översättning efter Donoghue 2004: 121–122):

Wrætlic hongað	bi weres þeo,
frean under sceate.	Foran is þyrel,
bið stiþ ond heard,	stede hafað godne.
Þonne se esne	his agen hrægl
ofer cneo hefeð,	wile þæt cuþe hol
mid his hangellan	heafde gretan
þæt he efenlang ær	oft gefylde.

'A marvel hangs by a man's thigh, under a lord's cloak. A hole is in front, it is stiff and hard, it has a good position. When the man hoists his own garment over his knee, he wishes to visit with his hanging thing the well-known hole, which he had often filled to the entire length.'

Det kan förefalla vara ett betydande steg från den kosmiska världen till denna jordnära betraktelse. Innehållsmässigt kan den senast anförda gåtan emellertid föras till en ganska stor grupp, som utmärks av sexuella övertoner; förutom att gåtan i stör-

sta allmänhet ställer skarpsinnet på prov tävlar det enkla och oskyldiga svaret med ett skabröst alternativ. Det är ju i exemplet här ovan en nyckel mannen har hängande vid bältet, men detta är inte den enda tänkbara lösningen på gåtan. I själva verket kan gåtan sägas ha två möjliga svar, varav det ena är allmänt socialt accepterat, medan det andra är avsett att utmana den goda ordningen och eventuellt locka till skratt. Men här gällde det alltså i första hand gåtans berättande form.

Som en variant till denna typ kan man se en likaledes narrativ framställning, som emellertid är lagd i munnen på en personifierad varelse, som således talar i jag-form (dvs. vi har här stilfiguren prosopope). Ett sådant exempel utgör gåtan 81 (Williamson 1977: 115, Donoghue 2004: 118):

Nis min sele swige, ne ic sylfa hlud
ymb dryhtsele; unc dryhten scop
siþ ætsomne. Ic eom swiftra þonne he,
þragum strengra, he þreohtigra.
Hwilum ic me reste; he sceal rinnan forð.
Ic him in wunige a þenden ic lifge;
gif wit unc gedælað, me bið deað witod.

‘My hall is not silent, nor am I loud around the splendid hall; the Lord created the two of us for a journey together. I am swifter than he, at times stronger, he is more enduring. At times I rest; he must run forth. I will dwell in him for as long as I live; if we two are separated, death will be appointed for me.’

Gåtan är formellt sett förlagd till samma heroiska miljö som den så många fornengelska dikter utspelar sig i, nämligen en stormans praktfulla sal, den fornengelska hallen, som starkt påminner om den nordiska, där gästabud hålls, hirden glammar och diktare underhåller. I gåtan är emellertid den hall i vilken den talande fisken befinner sig havet.

Som en tredje typ kan vi betrakta den som representeras av den ovan anförda mångåtan. Här är det en oidentifierad talare som för ordet, någon som står utanför handlingen till skillnad från i fallet alldeles nyss, där den talande varelsen själv är en del av gåtan. Även den tredje typen kännetecknas emellertid av jag-formen. Vanligen inleds dessa gåtor med kommentaren att vederbörande har sett något: *ic seah* (11, 49–51, 53, 57, 62, 83), *ic on siþe seah* (17) eller som i gåtan 27 ovan *ic wiht geseah* (även 32, 34), med varianterna *ic þa wihte geseah* (35), *ic þa wiht geseah* (36, 66), *ic seah wyhte* (40), *ic swiftne geseah* (73) etc. Denna typ återkommer för övrigt bland Gestumblindis gåtor i *Hervarar saga ok Heiðreks*. Ett tydligt exempel är följande (s. 48; texten har normaliserats till fornvästnordisk standard):

Sá ek á sumri
sólbjǫrgum á,

bað ek vel lifa
vilgi teiti,
drukku jarlar
ǫl þegjandi,
en œpanda
ǫlker stóð.
Heiðrekr konungr,
hyggðu at gátu.

Þar drukku grísir gylti, en hún hrein við.

Om vi nu betraktar Rökstenen i detta ljus, blir det uppenbart att ett alternativ till den gängse tolkningen av **sakumukmini** anmäler sig. Den inledande strängen **sakum** kan lika gärna utläsas *sagum* ‘vi såg’ (av ett verb motsvarande fvn. *sjá* ‘se’) som *sagum* ‘vi säger’ (av ett verb motsvarande fvn. *segja*). Rökstenens mångåta skulle i så fall bli en fullständig parallell till den fornengelska nr 27 i Exeterboken. Kvar står då endast frågan vad återstoden av den inledande strängen betyder.

I de engelska gåtorna är det vanligaste komplementet till verbet för ‘se’ ett substantiv med mycket allmän innebörd (ofta *wiht* ‘varelse’ eller liknande). Det skulle stämma väl med den bilden om senare delen av **ukmini** innehöll det neutrala *mænni*, som har en liknande allmän betydelse, närmast ‘person’ (jfr nyisl. *karlmenni* osv.), kanske med en dragning åt ‘gestalt’, ‘skepnad’ (när det inte är en kollektivbildning, som i nyisl. *fjölmenni*, *margmenni* etc., till roten {mann}, som i fvn. *maðr* m. ‘man’). Vidare brukar detta substantiv i de engelska gåtorna vara försett med någon adjektivisk bestämning med betydelsen ‘underlig’, ‘förbryllande’, eventuellt ett uttryck för osäkerhet eller lätt rädsla. Som förled i **ukmini** kunde man då tänka sig en stam som motsvarar de i fornvästnordiska källor belagda *óg-*, *ugg-*, *ygg-*, samtliga med den ungefärliga innebörden ‘skräck’. Även *ýg-* ‘bister’ kan komma i fråga.

Hur än detaljerna skall bedömas föreslås här att Rökstensinskriften till sin huvuddel innehåller gåtor av den typ som belysts ovan. Om man bortser från fornyrðislagstrofen, som har en avvikande placering på framsidan och ena smalsidan, utmärks en rad meningar som följer på varandra såväl på framsidan som på baksidan av att de inleds av teckensträngen **sakum** och dessutom innehåller ett interrogativt pronomen, som rimligen i sin tur inleder en inbäddad frågesats: **huariaʀ**, **huaʀ**, **huar**, **huariʀ**. Dessa meningar fortsätter på baksidan med en avvikande placering, varigenom de interrogativa pronomina **hoaʀ** och **uaim** (dvs. **h**[**u**]**aʀ**, [**h**]**uaim**) läggs till den tidigare räckan. Jag vill hävda att alla dessa meningar just innehåller gåtor, såsom jag hoppas kunna utveckla i ett annat sammanhang.

Ett antagande med innebörden att Rökstenens text består av gåtor (i verklig mening) gör det lättare att i vissa fall tänka sig en annan segmentering än den nu rådande. När väl en runsträng avgränsats blir förslaget gärna gestaltskapande. I själva verket är det ganska enkelt att här och var finna andra möjliga former än de

nu etablerade. Vanligen ger de emellertid upphov till en besynnerlig lydelse, varför de oftast förkastats omgående. Saken kommer i ett annat läge om den resulterande texten kan förväntas vara gåtfull. Den grundläggande tesen i denna framställning är således att Rökstenens text huvudsakligen utgörs av gåtor i verklig mening.

4 Fornyrðislagstrofen

Det andra som här skall hävdas är just att alternativa segmenteringar faktiskt kan göras gällande, dessutom där man kanske minst anar det. De mest spektakulära inslagen i den traditionella tolkningen är väl hänvisningarna till den ostrogotiske härskaren Theoderik den store, som på den romerske kejsarens uppdrag styrde det västromerska riket under flera årtionden, 493–526. Det antagna omnämnandet av honom i texten på Rökstenen kan sägas ha varit vägledande för synen på detta monument och dess funktion och hör sannerligen till det man verkar vara överens om. De två meningar som anses handla om Theoderik (rad 9–11 i uppställningen ovan) är utformade som en regelrätt strof i det forngermanska versmåttet fornyrðislag.

Detta ställe är det enda där Theoderik i så fall skulle nämnas vid namn på Rökstenen, men i passagen omedelbart dessförinnan talas det om **hraiþkutum**, som uppfattats som likvärdigt med fvn. *(h)reiðgotum* (dat. pl.). Man tycks ha förutsatt att det här måste röra sig om folkvandringstidens berömda goter. Den mening som är placerad mellan den inledande åminnelseformeln och detta parti, dvs. den som anspelar på olika krigsbyten, har associerats med vissa förvecklingar i *Hervarar saga ok Heiðreks* (se särskilt Lönnroth 1977). Detta är en saga som i den göticistiska propagandan under den svenska stormaktstiden utpekades som ett viktigt dokument om Sveriges forntid, och som även fortsättningsvis kom att betyda mycket för den svenska nationalromantiken. Hela Rökinskriftens inledning har sålunda knutits till en gotisk miljö, med det uttryckliga omnämnandet av Theoderik den store som höjdpunkt. Det har också spekulerats om traditioner som på olika sätt skulle binda Varin och hans släkt till den ostrogotiske härskaren.

Hela avsnittet skulle då i Runverkets översättning lyda (Gustavson 1991: 21–22):

> Jag säger de unga det, vilka de två stridsbyten var som tolv gånger blev tagna som krigsbyte, båda på en gång från man efter man. Det säger jag som det andra vem som för nio släktled sedan miste livet hos reidgoterna och han dog hos dem till följd av sin skuld. Då rådde Tjodrik den dristige, sjökrigarnas hövding över Reidhavets kust. Nu sitter han rustad på sin gotiska häst, med sköld över axeln, den främste av Märingar.

Strofen, som svarar mot senare delen av detta stycke, anses vara inspirerad av en ryttarstaty, som föreställt Theoderik och som Karl den store lät flytta från Italien till sin huvudstad Aachen år 801. Här återges strofen såsom den möter på stenen:

raiþiaurikʀhinþurmuþistiliʀ /
flutnastrãntuhraiþmaraʀsitiʀnukaruʀã /
kutasinumskialtiubfatlaþʀskatimarika /

Detta har man alltså segmenterat på följande sätt:

raiþ [þ]iaurikʀ hin þurmuþi stiliʀ /
flutna strãntu hraiþmaraʀ sitiʀ nu karuʀ ã /
kuta sinum skialti ub fatlaþʀ skati marika /

I strofform blir det:

Reð Þioðrikʀ	hinn þormoði,
stilliʀ flotna,	strandu Hræiðmaraʀ.
Sitiʀ nu garuʀ	a guta sinum,
skialdi umb fatlaðʀ,	skati Mæringa.

I denna teckensträng är det **þiaurikʀ** som anses återge den ostrogotiske kungens namn. Som synes räknar man då med att **þ** får dubbel användning, dels som avslutande tecken i **raiþ**, dels som inledande i namnet. Första ordet, **raiþ**, står för preteritumformen av ett verb som motsvarar fsv. *radha*, fvn. *ráða* ‘råda’, ‘styra över’. Denna tolkning har övertagits av alla kommentatorer på senare tid (såsom Lönnroth 1977, Grønvik 1983, 2003, Gustavson 1991, Palm 2004 samt *Nationalencyklopedin*), trots att det är svårt att finna andra exempel på skrivningen <ai> för /e:/. En annan möjlighet är naturligtvis att läsa **raiþ** som preteritum av ett verb motsvarande fsv. *ridha*, fvn. *ríða* ‘rida’. Denna utväg har man emellertid värjt sig för, eftersom det strax därpå följande **strãntu** i så fall borde vara en lokativ dativ, en dativfunktion som är ytterst sällsynt (Nygaard 1905: 126). Som kontrast följer dativ helt regelmässigt efter fvn. *ráða* (Nygaard 1905: 103). Man har ansett dessa argument vara avgörande och stannat inför preteritumformen *reð* (motsvarande fvn. *réð*). Ordet **hraiþmaraʀ** har uppfattats som en förkortning av *Hræiðgotamaraʀ*, vilket skulle syfta på goternas hav. Dess kust skulle vara landområdet vid Ravenna.

Efter det antagna namnet följer **hinþurmuþi**, som kan särläggas i delarna *hinn þormoði*, dvs. ett demonstrativt pronomen i maskulinum singularis samt ett annars okänt adjektiv, som betydelsebestämts till ‘modig’ eller dylikt. Föga problematisk är frasen **stiliʀ flutna,** dvs. *stilliʀ flotna*, med betydelsen ‘sjökrigarnas hövding’, vars komponenter är välkända från den fornvästnordiska diktningen. Båda dessa fraser har uppfattats som bestämningar till subjektet i satsen, som är namnet. Appositionen *stilliʀ flotna* skulle enligt vissa bedömare tala mot verbformen *ræið*, eftersom det skulle vara underligt om någon som beskrivs som sjökrigarnas hövding samtidigt skulle rida omkring på stranden. Å andra sidan är knappast Theoderik heller känd som någon sjöhjälte, men detta argument har uppenbarligen tillmätts mindre vikt.

Det resonemang som kortfattat refererats är symptomatiskt för behandlingen av Rökstenen. Man tenderar att ständigt växla mellan formellt grammatiska och mer semantiska argument på ett till slut ganska okontrollerat sätt. Sålunda har man föregripit tolkningen då man bestämt den språkliga struktur som borde vara vägledande för denna. Widmark (1997: 165) har förklarat tillvägagångssättet med hänvisning till de extrema svårigheter som inskriften erbjuder, men man kommer inte ifrån att arbetsgången är förkastlig från metodsynpunkt.

När man i Rökstensstrofen läser **þiaurikʀ** förutsätts som sagt att det inledande runtecknet **þ** får bilda avslutning på det föregående ordet, samtidigt som det tjänar som första tecken i det följande. Rent principiellt finner man många andra exempel på samma fenomen i det samlade runmaterialet, även på andra ställen i Rökinskriften (**uaʀin** [**n**]**umnaʀ, ã umisum** [**m**]**ãnum** i den ovan diskuterade gåtan, **raþulfs** [**s**]**uniʀ, rukulfs** [**s**]**uniʀ** längre fram i texten). Sådan dubbelläsning brukar emellertid kräva att de inblandade ljuden är fonetiskt identiska. I Rökstrofen måste finalt **þ** vara tonande, dvs. [ð], medan det initiala **þ** i **þiaurikʀ** rimligen är tonlöst.

Detta är inte den enda svårigheten med den traditionella uppfattningen. I de fornvästnordiska källorna från senare hälften av 1200-talet finner man *Þjóðrekr*, t.ex. i Eddadikten Guðrúnarkviða in Þriðia och i några anslutande prosapartier, som handlar om Gjúkungarnas dramatiska öden. I Codex Regius skrivs namnet *Þióðrecr*. Att döma av dessa belägg har man i Norden sett namnet som en sammansättning av morfemet *þjóð* ‘folk’ och den väl belagda efterleden *-rekr* (eller *-rikr*). Förleden är också ganska väl företrädd i runmaterialet, bland annat som andra sammansättningsled i den gamla beteckningen för svearnas land, fvn. *Svíþjóð*. Den normala skrivningen i dessa fall är **þiuþ**. Hur skall då skillnaden mellan denna runsekvens och **þiau**- på Rökstenen förklaras? Grønvik (1983, 2003) menar att bortfallet av *ð* framför *r* är naturligt, men det är faktiskt inte lätt att finna goda exempel. Teckenföljden **iau** kan visserligen några gånger återge /jo:/ i runinskrifter, men då nästan enbart på danskt område. Grønvik pekar på parallellen med skrivningen **raiþ** för det av honom och de flesta andra antagna *réð* och räknar med en särskild “Rökdialekt” samt speciella ortografiska konventioner. Hans argumentation känns inte övertygande, mera som en nödlösning.

När man antagit att Theoderik åsyftas i den passage som föregår strofen, beror detta enbart på att man redan urskilt Theoderik den store bakom Rökstenens **þiaurikʀ**. Theoderik skulle alltså figurera på en östgötsk vikingatida runsten på grund av att en berömd ryttarstaty över honom flyttades år 801 från Verona till den frankiska huvudstaden Aachen på Karl den stores befallning. Rökstrofens andra hälft handlar entydigt om en ryttare, och dennes framtoning anses stämma väl med statyns (Brate 1915). Även inskriftens sista vertikala rader före strofen har associerats till Theoderik och hans goter. Teckenföljden **fur niu altum** har jämförts med fvn. *fyrir níu ǫldum* och översatts ‘för nio mansåldrar sedan’. Med en generation satt till ett trettiotal år skulle den angivna tidsperioden med god precision gå in mellan Theoderiks regeringstid och Karl den stores annektering av hans ryttarstaty. Den senare

händelsen skulle då ha avsatt spår i Rökinskriften, vars tillkomst sålunda kunde förläggas till tiden strax därefter.

Som framgått förutsätter den etablerade synen på strofen en rad diskutabla antaganden. Andra halvstrofen bereder minst problem. Den inledande frasen **sitiʀ nu karuʀ** återger former som är helt förenliga med den allmänt antagna språkhistoriska utvecklingen. Fortsättningen **ã kuta sinum** betyder rätt och slätt ‘på sin häst’. Det skall understrykas att ordet *goti* på fornvästnordiskt språkområde är en frekvent förekommande beteckning för just ‘häst’. När frasen **ã kuta sinum** vanligen översätts ‘på sin gotiska häst’, beror detta egentligen på en övertolkning. Hästbeteckningen har inget med goter att göra utan kan helt enkelt vara avledd av verbet *gjóta*. Det är strofens förmenta samband med gotiska förhållanden som misslett runologerna. När saken över huvud taget kommenteras, tycks man tänka sig att hästbeteckningen *goti* skulle ha uppkommit i en gotisk miljö eller eventuellt för att goterna framgångsrikt bedrev hästavel. (Se vidare nedan om *got(n)ar*.) När prepositionen **ã** återges med åsrunan är det i enlighet med etymologin (ordet är besläktat med ty. *an*). Dessutom uttalades prepositionen troligen ännu under vikingatiden nasalt, dvs. som [ã:].

Även frasen **skialti ub fatlaþʀ** är språkligt genomskinlig. Dativformen *skialti* motsvarar fvn. *skildi* (till *skjǫld*); det rör sig om instrumentell eller associativ dativ. Participet *fatlaðʀ* är bildat till ett verb *fatla*, som är morfologiskt besläktat med substantivet *fetill* ‘band varmed något kan bäras över axeln’. Både verbet och substantivet är kända från fornvästnordiska källor; termen *skjaldarfetill* avser det axelband vari skölden bärs på axeln. Ordet **ub** står för prepositionen *um(b)* eller satspartikeln *of*, vanlig i Eddan.

Den avslutande nominalfrasen **skati marika** är subjekt till **sitiʀ nu karuʀ**. Alternativt kan man tänka sig, att satsen är subjektslös (eller delar “tankesubjekt” med första halvstrofens sats), och att **skati marika** fungerar som en avslutande precision. Såväl *skati* som *mæringr* påträffas i den fornvästnordiska poesin med den ungefärliga betydelsen ‘hövding’. Båda orden återfinns dessutom i de särskilda ramsor (*þulur*) som är listade i Snorris Edda, *skati* som senare led i *gollskati* och *auðskatnar* (pl.). I dessa ramsor finns också det ovannämnda *flotnar* (pl.), liksom för övrigt *goti* ‘häst’. Under påverkan från den allmänna gotiska tolkningsramen har man emellertid ansett att *mæringa* syftar på Theoderiks släktingar. Rökstensforskarna hänvisar till att flera namn i den gotiska kungadynastin har slutleden *-mers*. Argumentet är naturligtvis mycket svagt. Dynastin är i de klassiska källorna allmänt känd som Amalernas ätt. Men runologerna har sökt stöd för sin åsikt i den fornengelska dikten Deor (v. 18–19). Där kan man läsa (efter Malones utgåva men normaliserat):

Þeodric ahte *þritig wintra*
Mæringa burg; *þæt wæs monegum cuþ.*

‘Theoderik innehade under trettio vintrar märingarnas borg; det var känt för många’.

Vi kan bortse från att det är långtifrån fastställt vilken historisk person den omtalade Þeodric skall sammanställas med, om någon (Malone 1934). Exakt vad som menas med “märingarnas borg” framgår egentligen inte heller. Givetvis kan såväl det fornengelska textstället som Rökstensstrofen läsas med den allmänna betydelsen hos *mæringr*, dvs. ‘berömd, bemärkt man’ (von Friesen 1920: 45). De gotiska “Märingarna” är ingenting annat än en skrivbordsprodukt utan förankring i verkligheten. Rökstenens **marika** är en fullt naturlig genitivform av en östnordisk motsvarighet till det väl belagda fornvästnordiska ordet *mæringr*. Man är snarast böjd att urskilja ett grundläggande metodologiskt missgrepp bakom det traditionella resonemanget.

5 Exit Theoderik

En ny tolkning av Rökstensstrofen kan utgå från den oproblematiska andra halvstrofen; **sitiʀ nu karuʀ** / **ã kuta sinum** / **skialti ub fatlaþʀ** / **skati marika** läses av alla som *sitiʀ nu garuʀ a gota sinum, skialdi umb fatlaðʀ, skati mæringa*. Detta betyder bokstavligen: ‘(han) sitter nu beredd på sin häst med skölden i axelremmen, de berömda männens främste’. Här meddelas således helt enkelt att någon sitter på en häst. Mot bakgrund av denna säkra läsning borde det vara självklart att i det strofinledande **raiþ** igenkänna preteritumformen *ræið* av *ríða*, speciellt som det oftast föredragna alternativet *réð* stöter på formella svårigheter. Verbet *ríða* konstrueras i de nordiska fornspråken med instrumentell dativ avseende det den ridande sitter på. I första halvstrofen återfinns mycket riktigt en dativform **strãntu**, som med all sannolikhet är en böjningsform av *strand*, ett feminint ord med s.k. *o*-stam. Den följande genitivformen **hraiþmaraʀ** kan uppfattas som en bestämning; senare leden är *marr* ‘hav’. Dativformen **strãntu** duger emellertid av semantiska skäl dåligt som komplement till verbet *ríða*, såsom vi redan sett.

Om man frigör sig från den väl inarbetade idén att strofen handlar om Theoderik, kan den första halvstrofen emellertid läsas på ett helt nytt sätt. Den forngermanska diktningen kräver två höjningar per kortrad. En kortrad kan minimalt utgöras av två betonade stavelser. Hávamáls *Deyr fé* (str. 76–77) är ett välkänt exempel. På Rökstenen skulle man sålunda kunna segmentera **raiþiau** som **raiþ iau**, i fornvästnordisk form *reið jó* ‘red på hästen’ eller ‘red på en häst’, med regelrätt instrumentell dativform efter *ríða*. I svenskan har det maskulina substantivet *jór* endast traderats genom namnmaterialet, men i den fornvästnordiska poesin är det ett alldeles naturligt och ofta förekommande ord för ‘häst’. Etymologiskt representerar *jór* i själva verket det gemensamma indoeuropeiska ordet med betydelsen ‘häst’ (lat. *equus*, grek. *hippos*, sanskrit *açvah*, avest. *aspa-*, fornir. *ech* osv.).

Just i ett etymologiskt sammanhang är det intressant om Rökstenens **iau** motsvarar fvn. *jó*. Härledningen av fvn. *jór* är omstridd i sina detaljer. Axel Kock har hävdat

att utvecklingen från en förutsatt grundform **ehwaʀ*, som direkt motsvarar övriga indoeuropeiska former, har passerat mellanstadierna **ehwʀ* > **ewʀ* > *jór*. En annan uppfattning har framförts av Adolf Noreen, som påpekar att den nordiska brytningen i Kocks analys negligeras otillbörligt. Noreen föredrar en utvecklingsgång **ehwaʀ* > **jahuʀ* > **iauʀ* > *jór*. Hugo Pipping modifierar den antagna processen till **ehwaʀ* > **iahwaʀ* > **iawaʀ* > **iauʀ* > *jór*. (Diskussionen sammanfattas hos de Vries 1962 s.v. *jór*.) Observera att Rökstenens eventuella dativform **iau** skulle kunna anföras som stöd för Noreens och Pippings sista rekonstruerade stadium. I så fall skulle Rökstenens runinskrift representera det språkstadium under vilket ordet hade denna form.

Om strofen inleds med verbfrasen **raiþ iau** bör subjektet komma därefter. Det följande ordet **rikʀ** är en tänkbar kandidat. Det är dessa runor man har läst som senare leden i det sammansatta namnet **þiaurikʀ**. Sekvensen **rikʀ hin þurmuþi**, dvs. *rinkʀ hinn þormoði* (eller *þurmoði*), bildar således en nominalfras med ett substantiviskt huvudord och en adjektivisk bestämning. I svenskan är ordet *rinkʀ* väl belagt i ortnamn (t.ex. *Rinkeby*) och betyder ‘krigare’ eller mera neutralt ‘man’. På fornvästnordiskt område är motsvarigheten, *rekkr*, väl dokumenterad i både dikt och prosa. Den efterställda bestämningen *hinn þormoði* har uppfattats som ‘den hugstore’, ‘den modige’, och jag har inget bättre att föreslå på denna punkt. Frasen *rinkʀ hinn þormoði* liknar till sin form många andra uttryck i den fornvästnordiska poesin. Ett direkt parallellt exempel är *reccr inn ráðsvinni* ‘den rådsnare mannen’ i Eddadikten Hárbarðzlióð 8.

Följande nominalfras är den tidigare diskuterade *stilliʀ flotna* ‘sjökrigarnas furste’, som har exakta motsvarigheter i fornvästnordisk poesi. Frasen fungerar lika bra som efterställd bestämning till det föregående nominaluttrycket, vare sig detta är *rinkʀ* eller det av andra förfäktade namnet. Den allra sista nominalfrasen, **strãntu hraiþmaraʀ**, är det svårare att få grepp om. Tar man dativformen som utgångspunkt kan det vara en bestämning till **iau**. Syntaktiskt är konstruktionen *iau, strandu hrœiðmaraʀ* helt jämförbar med *rinkʀ hinn þormoði, stilliʀ flotna*, alltså en nominalfras med ett substantiviskt huvudord följd av ännu en nominalfras som bestämning. Hela den komplexa nominalfrasen *rinkʀ hinn þormoði, stilliʀ flotna* är inskjuten mellan de två komponenterna i den förstnämnda nominalfrasen (**iau** … **strãntu hraiðmaraʀ**), som således omsluter det komplexa subjektet.

Halvstrofen skulle då i sin helhet lyda (här tas ingen hänsyn till vilken fonetisk status *iau* har i detalj):

Ræið iau,
rinkʀ hinn þormoði,
stilliʀ flotna,
strandu hræiðmaraʀ.

Även om *strandu hrœiðmaraʀ* i kraft av sin dativform nu kan vara en bestämning till **iau**, kvarstår den innehållsmässiga underligheten i denna kombination; hur

‘hræiðhavets strand’ skall kunna fungera som bestämning till ‘häst’ kan onekligen verka gåtfullt. På samma sätt är det fortfarande märkligt att någon som beskrivs som “sjökrigarnas hövding” sägs rida på en häst. Låt oss därför ännu en gång återvända till den fornengelska gåtsamlingen i Exeterboken.

Gåta nr 17 lyder på följande sätt (Williamson 1977: 78; översättningen enligt Williamson 1977: 186):

Ic on siþe seah	• **s r o**
h • hygewloncne,	heafodbeorhtne,
swiftne ofer sælwong	swiþe þrægan.
Hæfde him on hrycge	hildeþryþe –
• **n o m** •	Nægledne rad
• **a g e w** •	Widlast ferede
rynestrong on rade	rofne • **c o**
f o a h •	For wæs þy beorhtre,
swylcra siþfæt.	Saga hwæt hit hatte.

> ’I saw a proud and bright-headed horse (HORS) going on the way, a swift creature traveling fiercely over the plain. It carried on its back a battle-power, man (MON). The warrior (WEGA) rode the nailed creature. The wide road carried, swiftly flowing, a bold hawk (HAOFOC). The journey, the expedition of these (of such ones) was all the brighter. Say what it is called.’

Här målas en bild upp av ett skepp, som liknas vid en häst, helt i enlighet med beteckningar som *merehengest* ‘havshingst’ och *sæmearh* ‘sjöhäst’, kända från andra ställen i den fornengelska poesin. Samma slags estetik kännetecknar den fornvästnordiska diktningen, särskilt skaldedikterna. Dessa utmärks av invecklad syntax och lexikalisk/semantisk gåtfullhet skapad genom ett långt drivet bildspråk. När en dikt tycks handla om någon som rider på en häst kan detta sålunda ha en uttolkning på ett helt annat betydelseplan. I skaldediktningen är just beteckningar för ‘häst’ de i särklass vanligaste huvudorden i kenningar för ‘skepp’: *blakkr, brúnn, drasill, fákr, faxi, goti, hestr, marr, skær, stóð, vigg* etc. På liknande sätt används sammansättningar med sådana ord för häst som sista led för att beteckna ‘skepp’: *borðhestr* ‘bordhäst’, *byrhestr* ‘medvindshäst’, *hafvigg* ‘havshäst’, *hlunnjór* ‘rullstockshäst’, *seglmarr* ‘segelhäst’, *unnblakkr* ‘våghäst’, *vágmarr* ‘våghäst’ osv. Olika bestämningsled förekommer i kenningarna, såsom namn på sjökungar, beteckningar för havet, vågorna m.m. (*Rævils hestr, sunda marr* ‘sundens (dvs. ‘vattnens’) häst’, *vatna vigg* ‘vattnens häst’ m.m.). Sådana konstruktioner blir ofta invecklade: *lǫgstíga fagrdrasill* ‘vattenstigarnas skönhäst’, *svana beðjar blikvigg* ‘svanarnas bädds glanshäst’, båda avseende ‘skepp’.

Vi vet inte säkert vad förleden *hræið-* i *hræiðmaraR* betyder, men ‘glans’ har föreslagits). I så fall skulle *strand hræiðmaraR* kunna betyda ‘glanshavets strand’;

"havets strand" skulle i sin tur kunna vara en omskrivning av denna typ för 'skepp'. Skeppet är som en remsa torrt land intill havet och höjer sig likt stranden endast obetydligt över detta. I så fall fungerar frasen utmärkt som apposition till **iau**. Det redan behandlade *jór* 'häst' kan ju beteckna 'skepp' precis som *hors* i den engelska gåtan, samtidigt som den senare följande bestämningen *strand hræiðmaraR* ännu en gång understryker skeppsbetydelsen. Som på så många ställen i skaldediktningen används här ett uttryck av typen *ríða hesti* (dat.) för 'segla (med) ett skepp'; *ríða hesti* är en bild för *sigla skipi*.

Hela första halvstrofen skulle då betyda: 'Den hugstore eller modige krigaren eller mannen (jfr det med runor baklänges skrivna *mon* i gåta 17), sjökrigarnas höv-ding (jfr *wega***)**, seglar på ett skepp' (jfr *hors*). Nu kan också fortsättningen, *sitiR nu garuR / ã gota sinum*, omvärderas. Bland de hästbeteckningar som listas som appen-dix till Snorris Edda ingår just *goti*; vi har också konstaterat att det är ett vanligt huvudord i skeppskenningar. På samma sätt som *jór* i inledningsraden står *goti* i andra halvstrofen för 'skepp'. I strofen liknas en seglande hövding på sitt skepp vid en ryttare på sin häst.

Sista kortradens *skati mæringa* innehåller två väletablerade beteckningar för 'framstående man'. I skaldekenningarna utnyttjas *skati* flitigt i den ungefärliga bety-delsen 'hövding'. I ett etymologiskt perspektiv betyder ordet *mæringr* 'namnkunnig, berömd man', avlett från adjektivet *mærr* 'berömd'. Vad som sägs är alltså att den främste bland de framstående sitter på sin häst (dvs. på sitt skepp) med skölden i remmen. Några goter syns inte till.

Hela strofen skulle då lyda:

Ræið iau,	Red på hästen (dvs. 'seglade på sitt skepp')
rinkR hinn þormoði,	(gjorde) den hugstore kämpen,
stilliR flotna,	sjökrigarnas anförare,
strandu hræiðmaraR;	på hræiðhavets (= 'glanshavets'?) strand (dvs. 'på detta havs våg'?);
sitiR nu garuR	(han) sitter nu beredd
a gota sinum,	på sin häst (dvs. 'på sitt skepp')
skialdi umb fatlaðR,	med skölden i axelremmen
skati mæringa.	de berömda männens främste.

6 Konsekvenser

De förslag som här framlagts får naturligtvis konsekvenser om de skulle vinna bifall. I själva verket ändras hela förutsättningen för vår förståelse av Rökinskriften. Förslagets bärkraft kan bara prövas genom en noggrann granskning av texten i dess helhet. Redovisningen av denna får anstå till ett annat tillfälle, men det skall under-strykas att gåtperspektivet i grunden ändrar förutsättningarna för en omtolkning. Här skall några möjliga konsekvenser för den fortsatta analysen skisseras.

Om texten består av gåtor kan alternativa tolkningar, som i förstone verkar erbjuda en underlig lydelse, inte omedelbart avfärdas med hänsyn till sin innehållsmässiga egendomlighet. I idealfallet leder ett nytt synsätt till en helt ny totallösning, som på alla punkter innebär en förbättring i förhållande till den tidigare. När det gäller Rökstenen är det emellertid ett orimligt krav att detta skall kunna ske omgående. Rigvedas gåtor har traderats i årtusenden och studerats i åtminstone århundraden, men det finns ändå flera som får anses vara olösta och ännu fler som har givit upphov till helt olika tolkningar. Det råder osäkerhet eller rentav delade meningar också kring åtskilliga av de fornengelska gåtornas tolkning; några av dem kommer troligen att motstå alla försök till lösning, men principiellt står det klart vad det är för slags texter. Kan det bara säkerställas bortom allt tvivel att det är gåtor vi har att göra med på Rökstenen, måste detta betraktas som ett framsteg. Då kan diskussionen fortsätta kring de enskilda gåtorna, precis såsom sker med Rigveda och den fornengelska uppsättningen.

Med elimineringen av Theoderik försvinner också alla andra goter från Rökstenen. Rycks underlaget för en identifikation av den gotiske kungen bort i diktstrofen faller även resten av det gotiska korthuset; det är på fornyrðislagstrofen argumentationen primärt har vilat. Med utgångspunkt i strofens Theoderik har man sett baksidans omnämnande av ett slagfält, där tjugo kungar ligger, som en möjlig anspelning på strider, som utkämpats av verklighetens goter eller av andra folk med eller utan anknytning till dem, och i texten före strofen har man trott sig finna en uppmarsch mot den självklara höjdpunkt som Theoderik markerade. Omedelbart före strofen talas det om **hraiþkutum**, vilket man associerat med de fornvästnordiska beteckningarna *hreiðgotar* och *Hreiðgotaland* (med varianterna *Reiðgotar* resp. *Reiðgotaland*). När detta folk och deras land nämns flyktigt i källorna har de emellertid nästan aldrig någon geografiskt säkerställd anknytning. De kan lika gärna vara mytiska varelser som jordiska. Grønvik har framhållit i sin bok om Eggjastenen, att ordet *goti* (pl. *gotar* el. *gotnar*) i fornvästnordiska texter nästan alltid betyder ‘man’; det är ytterst sällan det står för ‘got’ (Grønvik 1985: 89–90). *Hreiðgotaland* tycks i de fall där en geografisk antydan kan spåras (såsom i Snorres Edda) snarast avse Jylland. I strofen förekommer, som vi sett, *goti* i betydelsen ‘häst’. Det tycks vara så, att singularformen *goti* i källorna oftast avser ‘häst’, medan pluralformen *gotar* (el. *gotnar*) vanligen betyder ‘män’.

Man kan tycka att strofens tidigare spektakulära status har förbytts i sin raka motsats. Att någon sitter på en häst (eller färdas på ett skepp) är kanske inte så mycket att väsnas om. Men om det ovan antagna kosmiska anslaget i första gåtan är genomgående kommer saken i ett annat läge. Om “Gunns häst” (för ‘varg’), som på baksidan urskilts i runsekvensen **histʀsikunaʀ**, inte ser (**si**) föda på slagfältet, en tolkning som kräver viss fingerfärdighet med formerna, utan i stället visar sig vara *hæstʀ sigunnaʀ* ‘den sjunkande vågens häst’, alltså ännu en kenning för ‘skepp’, bör man kanske börja fundera över varför skeppet återkommer så envist. Intrycket fördjupas om de tjugo kungarna inte satt på Själland fyra vintrar (av okända skäl), vil-

ket kräver näst intill orimliga grammatiska antaganden, utan [**a**]**t siulunti fiakura vintura**, dvs. *at sjólundi fiagura vinddura* ‘vid de fyra vinddörrarnas [dvs. väderstreckens] skepp’ (egentligen ‘sjöträd’). Ännu en gåta är formulerad och söker sitt svar. Det till synes triviala påpekandet i strofen om att en “kämpe” (*rinkʀ*), som beskrivs som en “sjökrigarnas hövding” (*stilliʀ flotna*), sitter rustad på sin häst med skölden på armen, framstår naturligtvis bokstavligen i ett annat ljus om det är solguden med sin solskiva som färdas över himlavalvet i sitt skepp.

Gestumblindis gåtor i *Hervarar saga* tas ibland som exempel på “folkliga” gåtor. Dessa skulle då kontrastera mot litterära eller mera medvetet konstruerade gåtor, sådana som hör hemma i mer sublima sammanhang. Det är sant att gåtor i äldre tid ofta utgör en speciell litterär genre, som naturligen sorterar under vishetslitteraturen och återger kunskap som normalt är oåtkomlig för vanliga människor. Det är bara särskilt invigda eller den som gudarna ger den rätta inspirationen som blir delaktig i denna kunskap. Exempel av detta slag kan nästan slumpmässigt hämtas i Rigveda, ett verk som är känt för sin enigmatiska formuleringskonst. Som redan nämnts är den kryptiska uttrycksformen ofta så invecklad att full förståelse ännu inte uppnåtts trots århundradens intensiva studier (se t.ex. Gonda 1975, särskilt 132–135). Bruket att uttrycka sig gåtfullt är emellertid i många kulturer en integrerande del av det andliga livet. Exempel finns i mängder från det gamla Indien och Kina, från ackadisk, biblisk och annan semitisk litteratur (se t.ex. Taylor 1948). En uppdelning mellan folkliga och andra gåtor blir meningslös. De flesta har hört triumferande barn berätta någon version av den gåta som sfinxen ställde till Oidipus, och även Gestumblindis gåtor framförs i ett nog så allvarligt sammanhang. När gåtor mest blivit en form av oskyldig underhållning beror detta på en senare utveckling eller på en förändrad syn på gåtor.

Om det kan påvisas att gåtorna på Rökstenen är av den sublima karaktär som antytts, får det stora konsekvenser för vår syn på det förkristna religiösa klimatet i Norden. Det går att åtminstone föreslå lösningar med företrädesvis kosmiskt innehåll till de flesta av Rökstenens gåtor. Då skulle det också passa bra om de stora märkliga chifferkryssen på baksidans översta del och på toppsidan bildade avslutning på texten. Man har läst dessa med början på toppsidan som **sibi uiauari ul niruþʀ**, med den märkliga uttolkning som återgivits i denna artikels inledning: ‘Sibbe, viets väktare, avlade nittioårig (en son)’. Grønvik föreslår att raderna med chifferkryssen läses i omvänd ordning (1983: 126–128). Med något annan segmentering än Grønviks och med vissa andra justeringar skulle man kunna få: **ul ni ruþʀ sibi uiauari**. Detta kan normaliseras till *ol ne ryðr sifi viavari*. En översättning kan åstadkommas om vi använder oss av skaldediktningens *ól* f. ‘jättekvinna’, negationen *né* ‘inte’, verbet *ryðia* (pres. ind. 3 p. sg. *ryðr*) i betydelsen ‘undanröja’, ‘utplåna’, substantivet *sif* (dat. sg. *sifi*) f. ‘släkt’ och det konstruerade adjektivet *viavarr* (dvs. en sammansättning av *via* gen. pl. av *vi* samt *varr* adj. ‘uppmärksam på’, ‘medveten om’), som skulle betyda ‘uppmärksam på heliga ting’. Hela utsagan blir då: ‘jättekvinnan (kanske Hel) utplånar inte en släkt som iakttar de heliga plikterna’.

En sådan deklaration, riktad uppåt på toppsidan där ingen människa kan läsa den, skulle onekligen bilda en effektfull avslutning på en gravskrift som inledningsvis konstaterar att den döde var *fæigʀ* ‘dödsmärkt’, dvs. förutbestämd att dö när det skedde. Resten av inskriften excellerar i gåtfulla uttalanden. Och ändå – texten är långt mera gåtfull om det inte är gåtor som står där. Därför kan man dra slutsatsen att det är gåtorna som är själva lösningen. Då bortfaller samtidigt ett grundläggande antagande som sedan Bugges tid väglett – och kanske misslett – de flesta som yttrat sig om Rökstenen, nämligen att Theoderik den store spelar en framträdande roll i texten. Å andra sidan anknyter den alternativa tolkning som här föreslagits till en annan grundtanke i Bugges syn på den fornnordiska kulturen: den om det nära sambandet mellan Norden och den brittiska världen.

Litteratur

Brate, Erik. 1915. “Rök-stenen och Teoderik-statyn i Aachen.” *Eranos* 15: 71–98.

Bugge, Sophus. 1878. “Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i Östergötland.” *Antiquarisk Tidskrift för Sverige* 5: 1–148, 211–215.

Deor. Edited by Kemp Malone. London: Methuen, 1933.

Donoghue, Daniel. 2004. *Old English Literature. A Short Introduction.* Oxford: Blackwell.

Edda. Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern. Herausgegeben von Gustav Neckel. I. 5. verbesserte Auflage von Hans Kuhn. Heidelberg: Carl Winter, 1983.

Friesen, Otto von. 1920. *Rökstenen. Runstenen vid Röks kyrka Lysings härad Östergötland.* Stockholm: Jacob Bagges söner.

Gonda, Jan. 1975. *Vedic Literature.* (A History of Indian Literature I.) Wiesbaden: Harrassowitz.

Grønvik, Ottar. 1983. “Runeinnskriften på Rök-steinen.” *Maal og Minne* 1983: 101–149.

———. 1985. *Runene på Eggjasteinen. En hedensk gravinnskrift fra slutten av 600-tallet.* Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø: Universitetsforlaget.

———. 2003. *Der Rökstein. Über die religiöse Bestimmung und das weltliche Schicksal eines Helden aus der frühen Wikingerzeit.* Frankfurt am Main: Peter Lang. (Osloer Beiträge zur Germanistik 33.)

Gustavson, Helmer. 1991. *Rökstenen.* (Svenska Kulturminnen 23.) Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Hervarar saga ok Heiðreks. Fornaldarsögur Norðurlanda. Annað bindi. Guðni Jónsson bjó til prentunar. (Íslendingasagnaútgáfan.) Reykjavík, 1950: 1–71.

Jansson, Sven B. F. 1963. *Runinskrifter i Sverige.* Stockholm, Göteborg, Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder V. København: Rosenkilde & Bagger, 1960.

Lönnroth, Lars. 1977. “The Riddles of the Rök-Stone: A Structural Approach.” *Arkiv för nordisk filologi* 92: 1–57.

Malone, Kemp, ed. 1933. Se *Deor*.

Malone, Kemp. 1934. “The Theodoric of the Rök Inscription.” *Acta Philologica Scandinavica* 9: 76–84.

Nationalencyklopedin. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund utarbetat på initiativ av statens kulturråd. Sextonde bandet 1995. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.

Nielsen, Niels Åge. 1969. *Runerne på Rökstenen.* (Odense University. Studies in Scandinavian Languages. Vol. 2.) Odense: Odense University Press.

Nygaard, Marius. 1905. *Norrøn Syntax.* Kristiania: Aschehoug. (2. opplag, uforandret, trykt 1966. Oslo: Aschehoug.)
Palm, Rune. 2004. *Vikingarnas språk 750–1100.* Stockholm: Norstedts.
Pitman, James Hall. 1925. *The Riddles of Aldhelm.* (Yale Studies in English LXVII.) New Haven: Yale University Press, London: Humphrey Milford & Oxford University Press.
Strid, Jan Paul. 2004. "Rökstenen, götarna och goterna." I: *Språkets vård och värden. En festskrift till Catharina Grünbaum.* U. o.: Norstedts Ordbok, 286–296.
Taylor, Archer. 1948. *The Literary Riddle before 1600.* Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
Vries, Jan de. 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch.* 2. verb. Aufl. Leiden: E. J. Brill.
Wessén, Elias. 1958. *Runstenen vid Röks kyrka.* Stockholm: Almqvist & Wiksell. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Filologisk-filosofiska serien 5.)
Westman, Margareta. 1981. *Text och textanalys ur språkvetenskapligt perspektiv.* (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet, MINS 9.)
Widmark, Gun. 1993. "Varför ristade Varin runor? Tankar kring Rökstenen." *Saga och sed* 1992: 25–44.
———. 1997. "Tolkningen som social konstruktion. Rökstenens inskrift." I: Staffan Nyström, red. *Runor och ABC. Elva föreläsningar från ett symposium i Stockholm våren 1995.* Stockholm: Sällskapet Runica et Mediævalia, Riksantikvarieämbetet, Stockholms Medeltidsmuseum, 165–175.
———. 2001. *Det språk som blev vårt. Ursprung och utveckling i svenskan. Urtid – Runtid – Riddartid.* (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi 76.) Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.
Williamson, Craig, ed. 1977. *The Old English Riddles of the* Exeter Book. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Bo Ralph
Göteborgs Universitet
Institutionen för svenska språket
Box 200, 405 30 Göteborg
bo.ralph@svenska.gu.se